

УДК 35:347.96

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.8>

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В ГРОМАДАХ У ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Ключник А. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки Миколаївського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-6012-6666
Researcher ID: D-2177-2018

Галунець Н. І. – старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки Миколаївського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-7709-9238
Researcher ID: C-8261-2018

Гусенко А. А. – старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки Миколаївського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-3989-2400
Researcher ID: C-8298-2018

У статті досліджено різновид конфліктів, які виникали в територіальних громадах в процесі децентралізації. Виділено особливості проявів та роботи з ними. Дослідивши сутність процесу медіація та медіатор було встановлено, що «медіація» можна пояснити, як спосіб налагодити стосунки, коли під час обговорення починають виникати розбіжності, за допомогою нейтральної особи («медіатора»), яка не вирішує результат конфлікту, а дозволяє сторонам досягти взаємоприйнятної рішення та налагодити процес ефективного спілкування. Розглянуто нормативно-правову базу, яка визначає правові засади організації та здійснення медіації і діяльності медіаторів в Україні. Встановлено, що медіації це чітко розпланований процес, який проходить чотири стадії: «вступна (попередня)», «відкриваюча», стадія розробки, «заклучна або стадія вирішення». З'ясовано, що застосовувати медіацію можна в будь-який період конфлікту, якщо всі залучені сторони погодяться на це, і вони призупиняють будь-які поточні формальні процедури. Але все ж таки, найкращим моментом застосування медіації, як свідчить практика є передконфліктний період (ситуація), коли вперше виникають певні розбіжності, оскільки чим довше триває суперечка, тим більше шансів, що стосунки між сторонами конфлікту розірвуться або, що вони переростуть в офіційні скарги.

Встановлено, що місцева влада територіальних громад перша хто реагує на конфлікти, які виникають в громаді та як правило, підходячи до вирішення конфлікту вона орієнтується на найбільш зацікавлених осіб, що може призводити до обрання поверхневих варіантів розв'язання конфліктної ситуації. Дослідивши переваги від використання медіація для вирішення конфліктів в громадах у процесі децентралізації зроблено висновки, що це активне поширення у територіальних громадах медіації дозволить зберегти дружні відносини та знайти успішне вирішення конфліктів, що виникають в процесі впровадження реформ.

Ключові слова: територіальна громада, децентралізація, конфлікт, медіація, медіатор, переваги медіації.

Kliuchnyk A. V., Galunets N. I., Gusenco A. A. Mediation as a way of resolving conflicts in communities in the process of decentralization

The article examines the variety of conflicts that arose in territorial communities in the process of decentralization. Peculiarities of manifestations and work with them are highlighted. Examining the essence of the mediation and mediator process, it was found that "mediation" can

be explained as a way to build a relationship when disagreements begin to arise, with the help of a neutral person ("mediator") who does not resolve the conflict but allows the parties to reach a mutually acceptable solution. and establish a process of effective communication.

The normative-legal base which determines the legal bases of the organization and realization of mediation and activity of mediators in Ukraine is considered. It has been established that mediation is a clearly planned process that goes through four stages: "introductory (preliminary)", "opening", development stage, "final or decision stage". It has been found that mediation can be used at any time during the conflict, if all parties involved agree, and they suspend any ongoing formal procedures. However, the best time to use mediation, as practice shows, is the pre-conflict period (situation), when certain disagreements arise for the first time, because the longer the dispute lasts, the more likely it is that the relationship will break or become formal complaints.

It is established that local authorities of territorial communities are the first to respond to conflicts that arise in the community and, as a rule, when approaching conflict resolution, it focuses on the most interested persons, which may lead to choosing superficial options for resolving the conflict. After researching the benefits of using mediation to resolve conflicts in communities in the decentralization process, it was concluded that the active spread of mediation in local communities will maintain friendly relations and find successful solutions to conflicts arising in the reform process.

Key words: territorial community, decentralization, conflict, mediation, mediator, benefits of mediation

Постановка проблеми. Реформа децентралізації, яка надала великі можливості та перспективи розвитку для територіальних громад, поряд з цим спровокувала в окремих громадах певний супротив та конфлікти. Також певні конфлікти виникають у громадах і в процесі реалізації секторальних реформ: освіти, охорони здоров'я, земельної та інших. Причинами виникнення таких конфліктів можуть бути різні обставини, різна швидкість просування реформ та їх неузгодженість між собою, політичні чинники, протидія змінам з боку місцевих еліт, недостатній рівень інформування членів територіальних громад щодо суті реформ з боку органів влади та нерозуміння цих реформ місцевими жителями, тощо [1]. Однак не варто забувати, що процеси взаємодії між органами місцевого самоврядування та членами територіальної громади є особливими, зокрема під час планування, реалізації та моніторингу виконання управлінських рішень, що також може спричинити виникнення конфліктних ситуацій. Важливо зазначити, що подальший прогрес процесів реформування та економічного розвитку громади залежить від спроможності влади та членів територіальної громади ефективно усувати та попереджати виникнення конфліктів та суперечностей. Саме тому впровадження медіації для запобігання конфліктам та сприяння їх вирішенню на рівні територіальних громад у процесі децентралізації є так актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика застосування медіації для вирішення конфліктів в громадах стала об'єктом наукових досліджень як зарубіжних так і вітчизняних вчених. Серед багатьох публікацій особливу увагу привертають праці таких Боженко Н.В. [2], Крестовська Н.М., Романадзе Л.Д. [3], Подковенко Т.О. [4], Ситюк В.В. [5], Ясиновський І.Г. [6], та інші, які розглядали застосування медіації при вирішенні правових конфліктів. Теоретичні засади та основні характеристики поняття медіації як інноваційної технології вирішення конфліктних ситуацій у соціальній роботі досліджували такі вчені, як: О.В. Аллахвердова [7], Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська [8], І.В. Ващенко, М.І. Кляп [9], тощо. Медіація, як альтернативний спосіб вирішення конфліктів у державному управлінні досліджували такі вчені, як: Є. Адамантис [10], Н. Довгань [11], З. Красіловська [12], Н. Нестерова [13], В. Полянська [14], В. Резнікова [15], Дзюндзюк В.Б., Крутій О.М., Мельман В.О. [16] та інші. Однак, подальших наукових пошуків потребує питання щодо використання медіації при вирішенні конфліктів у територіальних громадах в процесі децентралізації.

Мета дослідження. Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження та практичного використання медіації для вирішення конфліктів в територіальних громадах у процесі децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Реформа децентралізації, її перший етап, супроводжувався низкою досить типових багаторівневих конфліктів, які зачіпали дуже дражливі теми для ряду територіальних громад (далі ТГ). На основі проведеного дослідження, яке проводилося на початкових етапах процесу об'єднання територіальних громад, в рамках проєкту «Посилення спроможності міжрегіональної мережі громадських організацій, що працюють з конфліктами в громадах», за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», було визначено декілька найбільш поширених типів конфліктів, які виникали в територіальних громадах в процесі децентралізації, а саме [17]:

- конфлікти щодо самого процесу об'єднання населених пунктів у громаду – даний тип конфлікту з'являється, ще на етапі об'єднання коли виникають суперечності з цього приводу, які з часом можуть згладжуватися або навпаки загострюватися;

- конфлікти щодо розподілу ресурсів між внутрішніми громадами – основою якого є протиріччя між внутрішніми громадами або окремими населеними пунктами територіальної громади із приводу розподілу між ними коштів чи інших ресурсів.;

- конфлікти навколо оптимізації соціальної інфраструктури є найбільш поширеним в територіальних громадах, в результаті активної секторальної децентралізації в галузях освіти та охорони здоров'я. Себто, оптимізація мережі навчальних, медичних та культурних закладів для більшості територіальних громад є неминучою. Однак рішення щодо оптимізації є вкрай непопулярними серед населення та часто провокують вельми серйозні конфлікти у територіальних громадах;

- земельні конфлікти, які виникають на основі земельних питань. Після того, як у 2018 році розпочався процес передачі територіальним громадам земель сільськогосподарського призначення поза межами населених пунктів виникнення даного типу конфліктів почастішало. Зауважимо, що наразі ці конфлікти розгортаються в площині взаємовідносин територіальних громад та їх членів із районною владою та органами Держгеокадастру, які забезпечують передачу земель;

- конфлікти щодо ефективності місцевої влади в територіальних громадах – мова йде про випадки коли жителі громади будучи невдоволені рішеннями і/або діями місцевої влади, ефективністю вирішення проблем, якістю надання послуг, вдаються до яких-небудь активних дій, протестів, спрямованих проти самої влади, її окремих представників або ж на захист власних інтересів;

- конфлікти в середовищі місцевої еліти – до цього типу конфліктів належать будь-які ситуації пов'язані з протистоянням всередині місцевої управлінської еліти. Прикладом, можуть бути конфлікти між головою громади та депутатським корпусом місцевої ради, між головою і старостами та гострі конфлікти між депутатами, які можуть негативно відобразитися як на жителях так, і на всій громаді;

- конфлікт між владою територіальної громади та владою району – в основі цього типу конфлікту лежать суперечності, які виникають між двома рівнями влади, зокрема рівнем громади і рівнем району. Процес об'єднання громад поступово призводить до того, що районна ланка управління і її нинішньому вигляді стає зайвою;

- накладання конфліктів, даний тип конфлікту полягає в тому, що у деяких громадах одразу декілька конфліктних ліній можуть накладатися одна на одну, тим самим тільки підсилюючи протистояння. Наприклад, може мати місце латентний конфлікт, що бере свій початок ще з часів об'єднання. До нього можуть додатися суперечності щодо розподілу бюджетних коштів, закриття школи в периферійному населеному пункті, тоді все це в комплексі може призвести до серйозної ескалації [17].

Тож, дослідивши потенціал конфліктів, які виникають у територіальних громадах процесі децентралізації, виділимо особливості їх проявів та роботи з ними, а саме:

- специфічна особливість полягає в тому, що конфлікти в процесі децентралізації завжди розглядаються як «ситуація/ситуації», яка має нерівні сили, різні за статусом, дисбаланс у відчутті своїх можливостей у різних учасників конфлікту;
- громада не має запиту на діалог або медіацію та має потребу у вирішенні конфлікту. Поряд з цим, діалог чи медіація – це засоби вирішення проблеми;
- у разі виникнення конфлікту члени громади, як правило, не усвідомлюють або не бачать необхідності покликати когось на допомогу [18].

Зазначимо, що подолання конфліктів в територіальних громадах у процесі децентралізації є вкрай непростим завданням та вимагає рішучих і часом нестандартних технологій. Саме тому переважна більшість місцевих органів влади територіальних громад повинні використовувати процес медіацію, яка дозволяє їм працювати разом з членами громади для вирішення власних розбіжностей. Тим самим, застосування інструменту медіації сприяє кращому впливу на сторони конфлікту шляхом зосередження уваги на інтересах, які поставлені на карту, оскільки медіація має на меті знайти доступні та реалістичні рішення для обох сторін конфлікту в законодавчих рамках та не нав'язуючи рішення один одному.

Процес медіації – це добровільний процес, у якому неупереджена особа (медіатор) допомагає у спілкуванні та сприяє примиренню між сторонами, що дозволить їм досягти взаємоприйнятної згоди.

Термін медіація (з англ. «mediation») – посередництво, примирення) – розглядається як процес, в якому сторони зустрічаються із взаємно обраною неупередженою та нейтральною особою, яка допомагає їм у вирішенні їхніх розбіжностей. Нейтральна, неупереджена особа – називається медіатор, який допомагає сторонам якнайкраще провести процес переговорів та знайти те рішення, яке задовольнятиме інтереси обох сторін. Медіатор діє як каталізатор між сторонами конфлікту, одночасно модеруючи та керуючи процесом, щоб уникнути конфронтації конфлікту. Він намагається зрозуміти, що сторонам заважає дійти згоди та має допомогти побачити конфлікт як спільну проблему, а не як конфлікт протилежних сторін.

Іншими словами термін «медіація» можна пояснити, як спосіб налагодити стосунки, коли під час обговорення починають виникати розбіжності, за допомогою нейтральної особи («медіатора»), яка не вирішує результат конфлікту, а дозволяє сторонам досягти взаємоприйнятного рішення та налагодити процес ефективного спілкування.

Уже понад 20 років медіація існує в Україні, але вона так і не здобула повсюдного поширення та не стала частиною культури врегулювання спорів. Пожвавлення застосування медіації для вирішення певного типу конфліктів значною мірою почало відмічатися, після того як у державі було розпочато реформу децентралізації та усвідомлено необхідність розвитку цього напрямку. В результаті державою було здійснено декілька кроків в законодавчому полі, щодо роз'яснення технології «медіація» та особливостей проведення цього процесу, зокрема:

- згідно ст.2,7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI, медіація увійшла до визначеного переліку правових послуг [19];

- було три спроби розробити та затвердити Закону України «Про медіацію», який би мав на меті визначати правові основи надання послуг медіації на професійних засадах та запровадження інституту медіації в суспільстві, поширення практики мирного вирішення спорів позасудовими методами та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою, але які, на жаль, так і залишилися в проектному стані [22];

– на сьогодні ми маємо діючий Закон України «Про медіацію» № 1875-ІХ від 16 листопада 2021 р. який визначив правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [23].

В ст. 1 Законі України «Про медіації» № 1875-ІХ від 16 листопада 2021 р. (далі Закон) надає наступне визначення терміну «медіація», як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Поряд з цим, Законом визначено, що участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації та всі учасники цього процесу не мають права розголошувати конфіденційну інформацію. Під час спілкування сторони самі контролюють домовленості, які мають бути досягнуті. Водночас, ніхто не може бути примушений до врегулювання конфлікту шляхом проведення медіації [23].

З юридичної точки зору, медіація може застосовуватися при вирішенні будь-яких конфліктних ситуаціях, які виникають в цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах і навіть окремих кримінальних провадженнях (при укладенні угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим). Вона може застосовуватися в якості досудового способу врегулювання суперечки, на будь-якій стадії судового розгляду, в тому числі на етапі виконання рішення суду.

На думку В. Резнікової процедура медіації це чітко розпланований процес, який проходить чотири стадії, а саме [23, с. 12–13]:

– перша стадія, «вступна (попередня)», яка передбачає проведення таких процедур, як: підготовка до медіаційного процесу, пояснення правил проведення медіації, знайомство медіатора з учасниками конфлікту та підписується згода (контракт) сторін на проведення медіації, тощо;

– друга стадія, «відкриваюча» розпочинається з поступового налагодження прямого спілкування між медіатором та сторонами конфлікту, з'ясовуються причин виникнення конфлікту та відбувається виклад кожною зі сторін своєї думки у конфлікті. Мається на увазі, що під час проведення цієї стадії, сторони повинні висловити власне бачення суті конфлікту та причин його виникнення медіатору, який після опрацювання матеріалу допомагає конфліктуючим сторонам справитися з емоціями, встановити пріоритетність проблем та порядок їх опрацювання в процесі медіації;

– третя стадія, називається «стадія розробки» на якій відбувається пошук методів урегулювання конфлікту, з'ясування невиявлених інтересів конфліктних сторін та пошук й обговорення взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу. В процесі реалізації цієї стадії проводиться «мозкова атака» конфліктних сторін, під час якої вони висловлюють та записують протягом відведеного медіатором часу будь-які ідеї (ймовірні або неймовірні) та варіанти вирішення конфліктної ситуації, після генерування варіантів рішень здійснюється сторонами їх групування відповідно до тем та груп інтересів;

– четверта стадія, «заклучна або стадія вирішення», яка передбачає підведення підсумків, вирішення конфлікту та укладання угоди (контракту) у разі вироблення консенсусу у вирішенні конфлікту. На даній стадії сторони переходять до формулювання і вироблення спільних дій, перевіряють їх на допустимість, можливість їх виконання обома сторонами та справедливості отриманого результату. В підсумки здійснюється добровільне підписання угоди, яка під час медіації є гарантією її безумовного виконання.

Вважається, що в процесі розвитку конфлікт проходить декілька періодів: передконфліктна ситуація, початок конфлікту і сам конфлікт, розв'язання конфлікту, післяконфліктна ситуація. Застосовувати медіацію можна в будь-який період конфлікту, якщо всі залучені сторони погодяться на це, і вони призупиняють будь-які поточні формальні процедури. Але все ж таки, найкращим моментом застосування медіації, є передконфліктний період (ситуація), коли вперше виникають певні розбіжності, оскільки чим довше триває суперечка, тим більше шансів, що стосунки між сторонами конфлікту розірвуться або, що вони переростуть в офіційні скарги.

Однак застосувавши медіацію на самому початку конфліктної ситуації в територіальних громадах у процесі децентралізації, медіатор допоможе конфліктуючим сторонам в системі координат «влада-громадськість», всіма можливими методами налагодити діалог у конструктивному руслі та виробити взаємовигідне рішення всім зацікавленим сторонам.

Як відомо конфлікти в територіальних громадах в змозі надовго зруйнувати систему взаємин між «владою-громадськістю», викликаючи у громадськості стан глибокого стресу, незадоволеністю роботою та рішеннями влади, тощо. Інколи таке незадоволення роботою влади може знаходити вираження в судових суперечках. Допомогти сторонам примиритися та відновити відносини після оголошення і проведення офіційних процедур також може допомогти медіація.

В процесі дослідження нами було встановлено, що використання медіації як механізму вирішення конфліктів в територіальних громадах у процесі децентралізації має багато переваг, а саме:

- процес не є змагальним, а розглядається більш, як неформальний процес, який не регулюється Регламентом Суду або Законом. Медіація може відбуватися не покидаючи робочого місця чи не виходячи з власного дому. Поряд, з цим, під час медіації взаємозв'язок «влада-громадськість» можна врятувати, а іноді й відновити його, якщо відбулося прогрішення в процесі конфлікту;

- дешевше – використовуючи медіацію конфліктуючі сторони значно зекономлять свій час та гроші, оскільки затрати на довготривалі судові процеси (для здійснення правової допомоги, проведення експертиз, залучення відповідних фахівців, тощо) вимагатимуть від них значних коштів. Тож медіація є одним із найшвидших та відносно недорогих способів для територіальних громад вирішення конфліктів уникаючи судової тяганини;

- забезпечує конфіденційність, неупередженість та нейтральність – відповідно до статті 4 Закону України «Про медіацію» сказано, що медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [23];

- уникає затримок, що дозволяє отримати більш раннє рішення, оскільки кількість часу, необхідного сторонам і, медіатору для організації медіації, значно менша, ніж для судового розгляду чи арбітражу. Більш того, медіатор може розглянути ті питання, які на його думку, є більш важливими для досягнення згоди між конфліктуючими сторонами. Час який витрачається на збір доказів, медіатор з користю їх витратить причини виникнення конфлікту;

- остаточне рішення приймають сторони, як правило медіатор лише допомагає конфліктуючим сторонам прийняти справедливе рішення про те, як виглядатиме їх остаточне примирення. Цей процес не є одностороннім та як обидві сторони відіграють важливу роль у визначенні того, чи буде врегулювання конфлікту. Ме-

діатор підводить сторони до того, що вони можуть краще знайти власні рішення для вирішення конфлікту;

– гнучкість процесу, не існує певної формули для медіатора. Різні медіатори використовують різні стилі. Процедури часто змінюються, щоб задовольнити вимоги конкретного конфлікту. Медіація може відбуватися навіть на різних стадіях розвитку конфлікту.

Реформа децентралізація показала нам, що місцева влада територіальних громад перша хто реагує на конфлікти, які виникають в громаді та як правило, підходячи до вирішення конфлікту вона орієнтується на найбільш зацікавлених осіб, що в свою чергу може призводити до обрання поверхневих варіантів розв'язання конфліктної ситуації.

Водночас, на жаль, є випадки коли місцеві органи влади територіальних громад не завжди реагують на конфлікти всередині громади, маючи надію, що конфлікт «закінчиться», або спираючись на «безпорадність» у його вирішенні. Насамкінець, вони не охоче звертаються або соромляться звертатися за допомогою у вирішенні конфлікту до третіх осіб (медіаторів), які радо допомогли би їм у конфліктних та проблемних ситуаціях в громаді.

Однак, органи влади територіальних громад повинні зрозуміти, що знання про медіацію є необхідними тому, що чим раніше до конфлікту будуть залучені медіатори (нейтральні посередники), тим швидше і якісніше можна буде досягти порозуміння між конфліктуючими сторонами. Також, на думку фахівців якщо сторона, яка надала згоду щодо вирішення конфлікту за допомогою медіації, є обізнаною щодо суті та особливостей проведення медіації, чітко розуміє свою роль та має визначену переговорну мету, вона більше налаштована на співпрацю для успішного вирішення конфлікту [5;12; 16; 23]. Адже саме у медіації рішення приймають сторони, спираючись на власні інтереси.

Висновки. Останній етап реформи децентралізації в територіальних громадах призвів до появи нових та змінні характеру старих конфліктів, які негативно впливають на розвиток громади цілому. Саме тому місцеві органи влади територіальних громад у роботі з конфліктами, що виникають у процесі реалізації децентралізації повинні активно впроваджувати медіацію, яка дозволяє всім учасникам процесу не витратити зайвий час на налагодження конструктивного діалогу та швидше рухатись до альтернативного вирішення конфлікту. Таким чином, дослідивши переваги та етапи застосування медіації для вирішення конфліктів у процесі децентралізації, можемо констатувати, що активне поширення у територіальних громадах медіації дозволить зберегти дружні відносини та знайти успішне вирішення конфліктів, що виникають у процесі впровадження реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародний фонд “Відродження” (МФВ): офіційна сторінка URL: <https://www.irf.ua/contest/zapobigannya-ta-spruyannya-vyrishennyu-konfliktiv-u-terytorialnyh-gromadah-shho-vynukayut-v-proczeni-provedennya-reform/>
2. Боженко Н. В. Впровадження медіації в адміністративних судах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Ч. 1. С. 45–48.
3. Крестовська Н. М., Романадзе Л. Д. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Одеса : Екологія. 2019. 462 с
4. Подковенко Т. О., Фігун Н. І. Інститут медіації у механізмі вирішення правових спорів: основні ідеї та принципи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3. С. 36–40.

5. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. Рада адвокатів Київської області. URL: [https:// radako.com.ua/news/mediaciya-tapravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-vukrayini](https://radako.com.ua/news/mediaciya-tapravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-vukrayini)
 6. Ясиновський І. Г. Переваги і недоліки медіації при вирішенні правових конфліктів. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 344–347.
 7. Аллахвердова О. В. Медіація в разрешении конфликтов и возможности ее применения в социальной работе. *Проблемы социальной работы : сб. статей / под ред. В. Келасьева, П. Салустовича*. СПб. : СПбГУ, 2003. С. 68–85.
 8. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. реком. / Бочкор Н. П., Дубровська Є. В., Залеська О. В. та ін. Київ : МЖЦП «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.
 9. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посібник. Київ : Знання. 2013. 407 с.
 10. Адамантис Е. Медіація в Україні: «за» і «проти». *Юрист & Закон*. 2011. № 42. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA002546.html
 11. Довгань Н. Технології врегулювання конфліктів у державному управлінні. *Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 28 трав. 2004 р., м. Київ : у 2 т. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. Т. 1. С. 148–149.
 12. Красіловська З. В. Умови застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади: вітчизняний та зарубіжний аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4(51). С. 200–207.
 13. Нестерова В. Н. Специфика политических конфликтов и медиативные технологии как возможность их урегулирования. *Дискуссия*. 2016. № 8(71). С. 85–90.
 14. Полянська В. Ю. Медіація політичних конфліктів як інструмент гармонізації політичних відносин. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. 4/5(72/73), лип. – жовт. С. 121–129.
 15. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 90. С. 10–15.
 16. Дзюндзюк В. Б., Крутий О. М., Мельман В. О. та ін. Ефективне управління конфліктами: базові навички медіатора : метод. посіб. Х. : Тім Пабліш Груп, 2018. 164 с.
 17. Конфлікти в об'єднаних територіальних громадах: типи, причини, форми, наслідки. Кропивницький : ТОВ «Студія реклами та дизайну «Агідан», 2018. 36 с.
 18. Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації : методичний посібник. Київ, 2020. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/479278.pdf>
 19. Про безоплатну правову допомог : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
 20. Про медіацію : Проекти Закону України № 2425а від 26.06.2013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=4763721
 21. Про медіацію : Проект Закону України «Про медіацію» № 2425-а-1 від 03.07.2013 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47710
 22. Про медіацію : проект Закону України від 17 грудня 2015 № 3665. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
 23. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 15.05.2022).
-

REFERENCES:

1. Mediatsii [mediation] (2020). Mizhnarodnyi fond "Vidrozhennia" (MFV) : International Renaissance Foundation.
2. Bozhenko N. V. (2019) Vprovadzhennia mediatsii v administratyvnykh sudakh Ukrainy. [Introduction of mediation in administrative courts of Ukraine]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 2. Ch. 1. S. 45–48.
3. Krestovska N.M., Romanadze L.D. (2019) *Mediatsiia u profesiinii diialnosti yurysta: pidruchnyk*. [Mediation in the professional activity of a lawyer]. Odesa : Ekolohiia. 462 s.
4. Podkovenko T. O., Fihun N. I. (2017) Instytut mediatsii u mekhanizmi vyrishennia pravovykh sporiv: osnovni idei ta pryntsypy. [The institute of mediation in the mechanism of resolving legal disputes: basic ideas and principles.]. *Aktualni problemy pravoznavstva*. Vyp. 3. S. 36–40.
5. Sytiuk V. (2016) *Mediatsiia ta pravovi perspektvy yii rozvytku v Ukraini*. [Mediation and legal prospects of its development in Ukraine]. Rada advokativ Kyivskoi oblasti. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-tapravovi-perspektivi-yiyi-rozvytku-vukrayini>
6. Yasynovskyi I. H. (2014) Perevahy i nedoliky mediatsii pry vyrishenni pravovykh konfliktiv. [Advantages and disadvantages of mediation in resolving legal conflicts.]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. S. 344–347.
7. Allakhverdova O. V. (2003) Medyatsiia v razreshenii konfliktov y vozmozhnosty ee pryimeneniia v sotsyalnoi rabote. [Mediation in conflict resolution and the possibility of its application in social work.]. *Problemy sotsyalnoi raboty : sb. statei / pod red. V. Kelaseva, P. Salustovycha*. SPb. : SpbHU. S. 68–85.
8. Bochkor N. P., Dubrovska Ye. V., Zaleska O. V., Kalashnik, O. A., Kovalchuk, L. G., Levchenko, K. B. (2014) Sotsialno-pedahohichna ta psykholohichna robota z ditmy u konfliktnyi ta postkonfliktnyi period : metod. rekom. [Socio-pedagogical and psychological work with children in conflict and post-conflict periods : method. recommendation], ta in. Kyiv : MZhTsP «La Strada-Ukraina». 84 s.
9. Vashchenko I. V., Kliap M. I. (2013) Konfliktolohiia ta teoriia perehovoriv : navch. posibnyk. [Conflictology and negotiation theory : textbook.]. Kyiv : Znannia. 407 s.
10. Adamantys E. (2011) Medyatsiia v Ukraini: «za» y «protyv». [Mediation in Ukraine: "for" and "against".] *Yuryst & Zakon*. [Lawyer & Law] (electronic journal). № 42. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA002546.html
11. Dovhan N. (2004). Tekhnolohii vrehuliuvannia konfliktiv u derzhavnomu upravlinni [Conflict resolution technologies in public administration.]. Proceedings of the Aktualni teoretyko-metodolohichni ta orhanizatsiino-praktychni problemy derzhavnoho upravlinnia : naukovo-praktychna konferentsiia za mizhnarodnoiu uchastiunauk, (m. Kyiv, 28 trav. 2004 r.) : u 2 t. Kyiv : Vyd-vo NADU. T. 1. S. 148–149.
12. Krasilovska Z. V. (2015) Umovy zastosuvannia mediatsii dlia vrehuliuvannia sporiv iz orhanamy publichnoi vlady: vitchyzniani ta zarubizhnyi aspekty. [Conditions for the use of mediation for the settlement of disputes with public authorities: domestic and foreign aspects]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 4(51). S. 200–207.
13. Nesterova V. N. (2016) Spetsyfyka politycheskykh konfliktov y medyatyvnye tekhnolohy kak vozmozhnost ykh urehulyrovaniia [The specifics of political conflicts and mediation technologies as an opportunity to resolve them.]. *Dyskussyia*. № 8(71). S. 85–90.
14. Polianska V. Yu. (2014) Mediatsiia politychnykh konfliktiv yak instrument harmonizatsii politychnykh vidnosyn [Mediation of political conflicts as a tool for harmonization of political relations]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 4/5 (72/73), lyp. – zhovt. S. 121–129.
15. Rieznikova V. (2012) Mediatsiia (poserednytstvo) yak sposib vyrishennia hospodarskykh sporiv. [Mediation as a way of resolving economic disputes.]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. Vyp. 90. S. 10–15.

16. Dziundziuk V. B., Krutii O. M., Melman V. O. ta in. (2018) Efektyvne upravlinnia konfliktamy: bazovi navychky mediatora : metod. posib. [Effective conflict management: basic skills of a mediator: a guide]. Kh. : Tim Pablich Hrup. 164 s.

17. TOV «Studiia reklamy ta dyzainu «Aridan». (2018) Konflikty v obiednanykh terytorialnykh hromadakh: typy, prychnyny, formy, naslidky. Kropyvnytskyi : TOV «Studiia reklamy ta dyzainu «Aridan». 36 s.

18. Robota z konfliktamy v hromadakh u protsesi detsentralizatsii : metodychnyi posibnyk [Working with conflicts in communities in the process of decentralization: a guide] (2020 r.). m. Kyiv, URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/479278.pdf>

19. Pro bezoplatnu pravovu dopomoh: Zakon Ukrainy № 3460-VI. (2011) (Ukraina). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

20. Pro mediatsiiu : Proekty Zakonu Ukrainy, № 2425a (2013) (Ukraina). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=4763721

21. Pro mediatsiiu : Proiekt Zakonu Ukrainy № 2425-a-1 (2013r) (Ukraina). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47710

22. Pro mediatsiiu : proekt Zakonu Ukrainy № 3665. (2015) (Ukraina). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463

23. Pro mediatsiiu : Zakon Ukrainy № 1875-IX. (2021) (Ukraina). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>